

Но главным для Н. С. Лескова всегда оставалось стремление к правде и верность добру как в жизни, так и в творчестве. Эти две основные константы русского менталитета явно или скрыто присутствуют во всех произведениях писателя. Для него это некий высоконравственный эталон, к которому необходимо стремиться. Отсюда и выразителями лучших русских качеств становятся духовно богатые, глубоко нравственные, праведные, спокойные и одаренные талантом люди, которые всей душой “верно преданные своему отечеству”. Использование антонимических конструкций создает яркую стилистическую и семантическую емкость, при этом становятся выпуклыми и значимыми и боль писателя, и гордость за непреходящие ценности и за то, что всегда дает человеку силу, стойкость и мужество.

Литература

1. Даль, В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Terra – TERRA, 1995. – Т. 1 : А–З. – 699 с., Т. 2 : И–О. – 779 с., Т. 3 : П. – 555 с., Т. 4 : Р–Я. – 683 с. (в тексте – ТСД).
2. Дьяченко, Г. Полный церковно-славянский словарь / Г. Дьяченко. – М. : Отчий дом, 2002. – 1120 с. (в тексте – ПЦСС).
3. Ильин, И. А. Собрание сочинений : в 10 т. / И. А. Ильин. – М. : Русская книга, 1993 – Т. 1. – 480 с.
4. Лесков, Н. С. Полное собрание сочинений : в 30 т. / Н. С. Лесков. – М. : Terra, 1996 – прод. – Т. 1. – 910 с., Т. 2. – 990 с., Т. 3. – 799 с., Т. 5. – 830 с., Т. 7. – 800 с.
5. Общий толковый словарь русского языка? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tolslovar.ru/>. – Дата доступа: 12.02.2016.
6. Степанов, Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е, испр. и доп. – М. : Академический проект, 2004. – 992 с.

Юлія Гурская

АДЭТНАНІМІЧНЫЯ ПРОЗВІШЧЫ ЯК АДЛЮСТРАВАННЕ МОЎНЫХ І КУЛЬТУРНЫХ КАНТАКТАЎ ЖЫХАРОЎ ВКЛ

Адэтаніміччыя прозвішчы шырока адлюстраваны ў помніках пісьменнасці ВКЛ і дыялектах балтыйскіх і славянскіх моў. Актуальнай застаецца інвентарызацыя рассяяных у прасторы і ў часе балтыйскіх этнонімаў у славянскай анамастыцы [7, с. 146], якія з’яўляюцца найкаштоўнейшай крыніцай для дыялекталогіі і этналінгвістыкі.

Асобную групу складаюць прозвішчы, утвораныя пераважна шляхам метафарычнага пераносу ад этнічных мянушак, якія ўжываліся на землях ВКЛ. Гэтыя антрапанімічныя адзінкі (якія вывучаны значна менш у параўнанні з іншымі групамі адэтанімічных прозвішчаў) можна класіфікаваць па наступных дыферэнцыяльных прыкметах:

– намінацыя паводле асаблівасцей маўлення: бел. *Кукуць*; літ. прозвішча *Kukùtis* < *kukutis* ‘удод’ [13, р. 1111]; перан. “мянушка селяніна, які размаўляе па-літоўску, незразумела” [11, с. 155]; бел. *Гервель*; польск. *Andruk Gerwielis* 1573; *Gierwa* 1565 [10, с. 94–95]; пар. літ. прозвішчы

Gervēlis, Gėrvė [13, p. 659] < *gėrvė* ‘журавель’; тап. *Гєрвяты* (літоўскі моўны востраў). Пар. бел. дыял. *гєргаць* “гагатаць”, “балбатаць”, *гєргунь* “мянушка жыхароў тых вёсак, у якіх размаўляюць па-літоўску”; літ. *gėrgėti* ‘балбатаць, гаварыць невыразна, неразборліва’, *gėrgė* “невывіранае, незразумелае маўленне” [9, т. I, с. 440]. Істотна, што канцэнтрацыя прозвішчаў балтыйскага паходжання, матываваных назвамі птушак, адзначаецца ў рэгіёне балта-славянскага памежжа;

– намінацыя паводле кулінарных традыцый, пар. прозвішчы ад назваў тыповых нацыянальных страў: бел. гіст. *Omelan Szupienia* 1594 [АВАК XIV, с. 468]; польск. *Szupien, Szupieniak, Szupienik* і інш. [14, s. 560]; літ. *Šiurėnius* < *šiurėnius* ‘халаднік’; перан. “жамайціец” [Bystron 1995, s. 103], суч. бел. Прозвішча *Шупень* [2, с. 484], бел. тап. *Шупені* (Магіл. вобл.) [3, с. 413]. У гістарычных помніках сярод шляхты адзначаны: *Мись Шолтоборць* 1528 [8, с. 78]; *Василеи Ботвинье, брат его Иван Ботвинье* 1528 [8, с. 19]; *Иван Ботвинка* 1676 [4, вып. V, с. 349]; *бацьвінне* ‘бурачныя лісты і бацьвінне з іх’, ‘боршч’; перан. *літвіны* [6, с. 31; 9, т. I, с. 175];

– намінацыя паводле прадметаў быту, гаспадарчай дзейнасці: *Lotysz* 1709 [5]; польск. *Lotysz* [14, s. 42]; дыял. *латьш* ‘валікі збан з адной ручкай’ [СБГ II, 631]; суч. бел. прозвішча *Латъш*;

– намінацыя паводле інтэлектуальных здольнасцей: бел. *Лабус, Лобус, Лобусь*; літ. *lābas* “добры”, пар. прыв. ганіць “добры дзень”; дыял. зняваж. “неразумны чалавек” [9, т. II, с. 600];

– намінацыя паводле калектыўнага вобраза (стэрэатыпа): *Пан, Панок, Паненок, Запаненок*, пар. бел. рэг. *паніцьца* “жыць раскошна, лепш, чым дазваляюць сродкі”; “паказваць пыху”; *панок* “небагаты памешчык”, “кожны, хто жыве ў дастатку” [6, с. 391–392].

Адэтнанімічныя прозвішчы з’яўляюцца каштоўнай крыніцай для вывучэння этнамоўнай кантактаў, дазваляюць глыбей зразумець працэсы фарміравання этнастэрэатыпаў і этнагенетычнай ідэнтычнасці “жыхар Вялікага Княства Літоўскага”.

Літаратура

1. Акты, издаваемые Археографической комиссией для разбора древних актов: в 39 т. – Т. 14. – Вильна: Тип. А. К. Киркора, 1888. – 702 с.
2. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія: у 3 ч. / М. В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – Ч. 2. – 505 с.
3. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск: БГУ, 1974. – 447 с.
4. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской, хранящихся в центральном архиве в Витебске: в 32 вып. / Центр. архив древ. актовых книг Витеб. и Могилев. губернии. – Вып. 1–30. – Витебск, 1871–1906.
5. Метрическая книга Горьгорецкого Костела Горьгорецкого уезда Могилевской обл. о родившихся // Национальный исторический архив Беларуси. – Ф. 827. – Оп. 38. – Ед. хр. 1265.
6. Насовіч, І. І. Слоўнік беларускай мовы / І. І. Насовіч. – Мінск: БелСЭ, 1983. – 778 с.

7. Непокупный, А. П. Балто-севернославянские языковые связи / А. П. Непокупный. – Киев : Наук. думка, 1976. – 227 с.
8. Перапіс войска Вялікага Княства Літоўскага 1528 года / редкал.: Г. Я. Галенчанка (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 442 с.
9. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / уклад. Ю. Ф. Мацкевіч, А. І. Грынавецкене, Я. М. Рамановіч [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – 5 т.
10. Abramowicz, Z. Słownik historycznych nazw osobowych Białostocczyzny (XV–XVII w.) : w 2 t. / Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz; red. L. Dacewicz. – Białystok, 1997–1998. – 2 t.
11. Bednarczuk, L. Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego / L. Bednarczuk. – Kraków : Lexis, 2010. – 311 s.
12. Bystroń, J. S. Megalomania narodowa / J. S. Bystroń. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1995. – 184 s.
13. Lietuvių pavardžių žodynas : 2 t. / A. Vanagas, V. Maciejauskiene, M. Razmukaite. – Vilnius : Mokslas, 1985–1989. – 2 t.
14. Rymut, K. Nazwiska Polaków : słownik hist.-etymologiczny : w 2 t. – Kraków : Pol. Akad. Nauk, Inst. Języka Pol., 1999–2001. – 2 t.

Алена Дзядова

ЛІНГВАКРАІНАЗНАЎЧАЯ СПЕЦЫФІКА БЕЗЭКВІВАЛЕНТНЫХ НАЗВАЎ СА ЗНАЧЭННЕМ ГАСПАДАРЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЧАЛАВЕКА

У апошнія дзесяцігоддзе ў айчынным мовазнаўстве актывізаваўся лінгвакраіназнаўчы падыход да вывучэння лексічных адзінак як літаратурнага, так і дыялектнага ўзроўня. Даследаванне нацыянальна маркіраваных слоў у лінгвакраіназнаўчым аспекце мае на мэце выяўленне асаблівасцей іх семантыкі, інфарматыўнага зместу, сэнсавых адценняў і канатацый на ўзроўні, максімальна набліжаным да ўспрыняцця носьбітамі пэўнай мовы і культуры.

Кожны народ, які жыве ў пэўных геаграфічных, сацыяльна-палітычных і культурных умовах, мае сваю гісторыю і традыцыі, нацыянальную ідэялогію і пэўны ўзровень сацыяльна-эканамічнага развіцця, а таму адностроўвае навакольную рэчаіснасць па-свойму. Словы, якія абазначаюць гэтыя асаблівасці, складаюць істотную долю неэквівалентнай часткі лексічнай сістэмы мовы і называюцца безэквівалентнымі, бо іх нельга перакласці на іншую мову пры дапамозе аднаслоўнага лексічнага адпаведніка.

Цікавы і багаты матэрыял для лінгвакраіназнаўчых даследаванняў уяўляе сабой побытавая безэквівалентная лексіка беларускай мовы – дастаткова вялікая група лексічных адзінак, семантыка якіх рэпрэзентуе асаблівасці традыцыйнай культуры нашага народа, яго працоўнай і гаспадарчай дзейнасці ў мінулыя часы. Безэквівалентныя побытавыя найменні, якія выступаюць як нацыянальна адметная і ўнікальная частка лексічнай сістэмы беларускай мовы, не проста адрозніваюць яе слоўнікавы склад ад